

Inleiding

N.B. Met het maken van deze inventaris werd lang vóór de invoering van de zogenaamde nieuwe spelling een aanvang gemaakt. Dat was de reden voor de auteur om de oude spelling te handhaven.

Bij het digitaal maken van deze inventaris is vanwege de leesbaarheid zoveel mogelijk gekozen voor de moderne spelling.
(Doesburg, mei 2014, A. Koster)

In haar secretaris en latere burgemeester dr. Adam Huygen heeft de stad Doesburg een geschiedschrijver gevonden, die in 1653 een “Beschryving van het begin, opkomst en aanwas der stad Doesburg” voltooide. Zijn werk, dat hij met het einde van de zestiende eeuw afsloot, droeg hij met een in zwaarwichtig Latijn gestelde voorrede op aan de president van het Hof van Gelre en Zutphen, Joost Vygh, heer van Ysendoorn, die door zijn tijdgenoten als een bijzonder geleerd man werd beschouwd.¹ Het bestaan van dit handschrift bleef niet onbekend: in een brief van 25 juli 1732 deed Henr. Cannegieter te Arnhem aan de stadssecretaris H.H. van Lamzweerde een voorstel over aanvullingen in de tekst en het aanbrengen van illustraties.² Tot uitvoering hiervan schijnt het niet te zijn gekomen. Het zou precies een eeuw duren, voor het werk te Nijmegen ongewijzigd het licht zag door de zorgen van mr. Cornelis Walraven Vonck (1753).³ Deze voorzag het van een tweede, tot de magistraat van Doesburg gerichte voorrede, die echter meer een verhandeling is over de Gelderse geschiedschrijving en haar beoefenaars in het algemeen en aan het slot nog in het kort spreekt over het geschiedwerk, waarop zij betrekking heeft.

Daar deelt hij ook het een en ander mee over de auteur om te eindigen met diens mening over de oorsprong van de stad te bestrijden. Een onveranderde herdruk, die alleen van een nieuw titelblad was voorzien, zag in 1761 het licht. Het stadsbestuur heeft in 1753 aan zijn waardering voor de arbeid van Vonck uiting gegeven door hem vier zilveren kandelaars met het stedelijk wapen te vereren.⁴ De weidse titel van Huygen’s boekje doet meer verwachten dan het in werkelijkheid geeft. Wel is het duidelijk, dat de schrijver het stadsarchief, waar hij ambtshalve toegang had, voor zijn arbeid heeft geraadpleegd, maar na enkele bladzijden te hebben gewijd aan de oorsprong van de stad en aan een opsomming van haar grote gebouwen vervolgt hij met een droog chronologisch verhaal van voornamelijk haar politieke geschiedenis tot 1595 toe, dat meer getuigt van zijn ijverig onderzoek in de door hem beheerde archivalia dan van zijn talent als auteur. Aangezien het boekje evenwel voor de stad het enige werk op dit gebied is, verdient het hier te worden vermeld.

De oorsprong van Doesburg zoekt Huygen bij de Romeinse veldheer Drusus en hij acht het buiten twijfel, dat de stad haar naam aan hem heeft ontleend. Aanvankelijk zou die naam daarom Drosburg hebben geluid, op deze onwaarschijnlijke bewering wordt door Vonck in navolging van anderen gewezen. Het laatste gedeelte van de naam zou op een hier gebouwd versterkt huis kunnen wijzen, maar het bestaan daarvan is niet te bewijzen. De schrijver van de “Tegenwoordigen Staat” (1741) verhaalt, dat in 1527 een aan de westkant van de stad gelegen en op Drusus teruggaande burcht zou zijn afgebroken, waarbij o.a. Romeinse munten zouden zijn gevonden. De bron van deze mededeling noemt hij niet en zij wordt nergens bevestigd. Alleen is bekend, dat hertog Karel in 1527 er een bolwerk met twee torens liet bouwen. Volgens het bestek⁵ werd één van deze torens nieuw opgetrokken, maar de ander was, hoewel bouwvallig, al aanwezig en moest worden hersteld. Dat deze laatste toren het overblijfsel van een vroeger kasteel zou zijn geweest, blijkt niet uit het stuk. In schriftelijke bronnen wordt Doesburg eerst in het begin van de dertiende eeuw genoemd. Oudere berichten, die van een plundering door de Noormannen spreken, hebben vermoedelijk betrekking op het aan de Rijn gelegen Duisburg, de later zo bekende rivierhaven van het Ruhrgebied. In de nabijheid van Brussel ligt bij Tervuren een plaats Duysbourg, die haar naam aan een uit opeengestapelde natuurstenen bestaande versterking heet te hebben ontleend.⁶ Hoe het ook zij, de aanleiding, dat bewoners zich hier kwamen vestigen, zullen wij wel mogen zoeken in de gunstige ligging aan de samenvloeiing van de Oude en de Gelderse IJssel, die een goede gelegenheid bood voor het overladen van handelswaar. In de akte, waarbij keizer Karel V de magistraat in 1553 toestemming gaf om de IJssel, die zijn stroom had verlegd, weer langs de stad te leiden,⁷ wordt dan ook gezegd, dat zij eertijds “een goede coopstadt” is geweest. De koophandel, die aanvankelijk van

zoveel belang moet zijn geweest, dat de stad zich bij het Hanzeverbond kon aansluiten, is later verminderd. Een in 1594 ondernomen poging om de scheepvaart op de Oude IJssel te doen herleven is mislukt.⁸ De stad had tijdens de Republiek vooral belang als grensvesting en ter bescherming van de rivierovergang. In tijden van oorlog heeft zij daarbij ook haar rol gespeeld en haar tol betaald. Wanneer in deze samenleving een zekere organisatie is ontstaan, is alweer een vraag, waarop de beantwoording uit schriftelijke bronnen niet mogelijk is.

Uit de oudste mededelingen daaromtrent komen wij alleen te weten, dat in het begin van de dertiende eeuw al een kerspel Doesburg met een parochiekerk bestond. Het patronaatsrecht van deze kerk bezat heer Hendrik van den Bergh, die tussen 1207 en 1245 voorkomt, maar op welke grond het hem toekwam, is ons onbekend.

Volgens een op 1228 gedateerde oorkonde⁹ zou hij het van de bisschop van Utrecht in leen hebben gehouden en deed hij er toen afstand van, omdat hij het in handen van geestelijken beter geplaatst achtte. Vervolgens droeg de bisschop het over aan het klooster Bethlehem bij Doetinchem. Hoewel deze oorkonde als een vervalsing wordt beschouwd¹⁰, blijkt niettemin uit een door paus Gregorius IX in 1235 gegeven bevestigingsbrief¹¹, dat Hendrik van den Bergh zijn patronaatsrecht aan het klooster heeft geschonken, maar over een op dit punt bestaan hebbende leenverhouding spreekt de paus niet. De herkomst van dit patronaatsrecht kunnen wij dus niet nagaan en al is het waarschijnlijk, dat de kerk van Doesburg in oorsprong een eigenkerk is geweest¹², wij weten niet, wie er de eigenaar en bouwheer van was: de bisschop van Utrecht of de heer van den Bergh. Dat de laatste het zou zijn geweest, is echter niet waarschijnlijk, omdat hij voor zover wij weten, geen bezittingen in deze omgeving had, terwijl de bisschop er een kerk kan hebben gesticht – dit vermoeden wordt versterkt door het feit, dat St. Maarten de patroonheilige was – in verband met de kerstening van de streek, waar wij in Wichmond op het einde der achtste eeuw een belangrijk zendingscentrum vinden¹³. Is dit vermoeden juist, dan wordt het weer aannemelijker, dat Hendrik van den Bergh door de bisschop met het patronaatsrecht is beleend, en dit zou dan de oorkonde van 1228 althans naar de inhoud minder verdacht maken.

In welk jaar Doesburg stadsrechten kreeg, staat niet vast, omdat de oudste stadsrechtbrief verloren is gegaan. In de tijd, dat Huygen zijn verhandeling samenstelde, zou volgens zijn mededeling¹⁴ de brief zich nog in het stadsarchief hebben bevonden en zou deze uitgevaardigd zijn door graaf Gerhard van Gelre en Zutphen, die in de jaren 1207-1229 regeerde. Waarschijnlijk is dit echter niet, omdat van deze graaf dergelijke verheffingen niet bekend zijn, terwijl zijn zoon Otto II daarentegen in zijn langdurige regering (1229-1271) verschillende van deze privilegebrieven op zijn naam heeft staan. De bewering van Huygen, dat Otto al in 1231 de door zijn vader gegeven brief zou hebben bevestigd, is evenmin waar te maken, want ook deze brief komt in het stedelijk archief niet voor. Het zou kunnen zijn, dat Huygen hier gedacht heeft aan de oorkonde van 1231 (wellicht naar de Paasstijl gedateerd en dan van 1232), die in afschrift bewaard is en vermeld wordt in regestenlijst nr. 3. In het archief is wel een door graaf Otto in 1237 uitgevaardigde brief bewaard gebleven¹⁵, waarin hij zekere rechten aan zijn oppidum Doesburg schenkt. De plaats was blijkens dit woord oppidum toen al met wallen en grachten versterkt, maar hoewel deze oorkonde in de vorm doet denken aan die van 1231, waarbij aan Harderwijk de rechten van een civitas werden toegekend¹⁶, voor Doesburg wordt van een verheffing als zodanig niet gesproken. Ook een door schepenen gevormd stadsbestuur wordt er niet in vermeld. Slechts worden aan de bewoners bepaalde rechten toegekend.

Nadat ten gevolge van een door de Rooms-koning Hendrik op de Rijksdag te Spiers gewezen vonnis alle door de graven van Gelre en Zutphen zonder toestemming van hemzelf en zijn voorgangers verleende privileges waren ingetrokken, heeft Reinald I krachtens een tegelijkertijd gegeven machtiging in 1312 de vrijheden van Doesburg opnieuw verleend en deze ook uitgebreid.¹⁷ De bepalingen van de brief van 1237 zijn op één na woordelijk in die van 1312 overgenomen, maar nu worden ook schepenen door de graaf genoemd. Zij zouden te Zutphen ter hofvaart gaan en de stad zou het Zutphense recht hebben. Of Doesburg tevoren ook marktrecht heeft gehad, is enigszins twijfelachtig. De oorkonde van 1312 stelt een weekmarkt in, maar bevestigt de beide jaarmarkten, zoals die tot nog toe gehouden zijn. Het recht hiertoe stond blijkbaar niet vast, want als de stad het

niet mocht hebben, werd het haar nu gegeven. Volgens de slechts in afschrift bewaarde oorkonde uit 1231 of 1232, waarover hierboven al terloops is gesproken, zou graaf Gerhard aan Doesburg het privilege van een week- en een jaarmarkt hebben verleend. Bij een brief van 1230, die nog in het stadsarchief berust¹⁸ zou zijn zoon Otto de weekmarkt hebben opgeheven en de jaarmarkt naar Doetinchem verplaatst, deze daad zou vervolgens bij de meergemelde akte van 1231 of 1232 zijn herroepen.

Over deze zaak, die hier verder niet kan worden behandeld, is het laatste woord nog niet gesproken. Hier zij alleen nog opgemerkt, dat wijlen prof. Oppermann beide oorkonden als vervalsingen heeft beschouwd.

Van de later door de verschillende landsheren verleende bevestigingen van de stedelijke privileges dient die van hertog Reinald II uit 1343 nog met name te worden vermeld¹⁹, omdat hier een uitvoerige regeling voor het stadsrecht is gegeven. Toen mag de stad dus zeker als in het bezit van volledige vrijheden, als libera civitas dus, worden beschouwd, al is het waarschijnlijk, dat zij dit ook in 1312 al was. Verder gaf de hertog toestemming tot een uitlegging van het stedelijk gebied, "want onse stadt minret om afbreuck des waeters". Waarschijnlijk heeft de stad niet alleen in deze tijd, maar ook vroeger reeds van afslag van de IJsseloever te lijden gehad. Dit geeft althans een aannemelijke verklaring voor de verplaatsing van de parochiekerk, waarvan in een tweetal oudere oorkonden sprake is. Ook Huygen vermeldt deze verplaatsing, maar hij beweert, dat ze "voor meer als twee hondert jaeren" is geschied. Deze datering is kennelijk te laat. De beide oorkonden in het archief van het klooster Bethlehem, die op deze verplaatsing betrekking hebben²⁰, dragen het jaartal 1235, maar ook als zij omstreeks de jaren tachtig van de dertiende eeuw vervalst zouden zijn²¹, geven zij ons het bewijs, dat de parochiekerk omstreeks het midden van die eeuw is afgebroken en een nieuwe op de tegenwoordige plaats is opgebouwd, want een dergelijke belangrijke gebeurtenis kan onmogelijk zijn gefantaseerd.

In 1343 was de stad te klein geworden voor de toenemende bevolking, zoals de brief nadrukkelijk vermeldt, en daarom kreeg het stadsbestuur de bevoegdheid haar gebied uit te breiden, waarbij de regeling in handen van de schepenen werd gelegd. Gegevens daarover ontbreken in het stadsarchief: de stedelijke rekeningen gaan niet zover terug, dat zij ons kunnen inlichten over de vergoedingen, betaald aan de eigenaars van de voor de nieuwe wallen en grachten in beslag genomen terreinen. In de plattegrond van de stad kan men het oude beloop van de stadgrens nog wel vermoeden: deze zal langs de tegenwoordige Kloosterstraat en Boekholtstraat hebben gelegen. Een aanwijzing daarvoor vindt men ook in de naam van het hier gelegen Groote convent, te weten St. Maria opten Grave, d.w.z. St. Maria aan de stadsgracht. Dat hiermee de oude gracht bedoeld was, blijkt uit een oorkonde van 1426, waarin van het convent "op den Aelden Grave" gesproken wordt.²²

Het stedelijk gebied omvatte het territorium van de tegenwoordige gemeente Doesburg. Het buiten de grachten gelegen gedeelte werd het Schependom of de Stadsvrijheid genoemd. Aan de overzijde van de rivier strekt het zich in westelijke richting uit tot de zogenaamde Lamme IJssel, een nu verlande rivierstrang. De stad vormt als het ware de kern van het gelijknamige richterampt, dat oorspronkelijk onder de landdrost van Zutphen zal hebben gestaan, maar later zelfstandig is geworden. De onderdelen van het richterampt behoren in de tegenwoordige tijd onder drie verschillende gemeenten, te weten het kerspel Angerlo onder de gemeente van die naam en de kerspelen Hoog Keppel en Drempt onder de gemeente Hummelo en Keppel, terwijl de buurschap Olburgen, die onder het kerspel Drempt heeft behoord, nu onder de gemeente Steenderen ressorteert.

Aan het hoofd van het stedelijk bestuur moet vroeger de richter, in de privilegebrief van 1340 ook drossaard genoemd, een benaming die in onbruik geraakt is, als vertegenwoordiger van de landsheer hebben gestaan. Ook hier heeft deze ambtenaar evenals elders zijn gezag binnen de stad verloren. In de stadsrechtbrieven wordt de functie van de richter niet vermeld, maar in welke tijd de schepenen het volledige bestuur verworven hebben, is onbekend. Ten aanzien van de uitoefening van de criminele jurisdictie zijn er nog tijdens de Republiek geschillen geweest tussen de richter en de magistraat, die in 1783 met een dading zijn geëindigd.²³ Hierbij werd bepaald, dat de criminele rechtspraak aan het Hof van Gelre en Zutphen competeerde, maar de instructie bij binnen het stedelijk territorium gepleegde misdrijven zou geschieden door de magistraat ten aanzien van burgers

en door de richter voor ingezetenen van het richterampt. De executie daarentegen zou tot de bevoegdheid van de richter behoren. De richter spande de bank binnen de stad, waartoe hem door de schepenen aarde en plaats moest worden vergund. Het aantal schepenen wordt in de verschillende privilegiebrieven niet vermeld. Volgens het in 1705 vastgestelde regeringsreglement²⁴ bestond de magistratuur uit acht personen, die in de "Tegenwoordigen Staat"²⁵ burgemeesters worden genoemd. Hoewel men dit als een omissie voor burgemeesters, schepenen en raden zou kunnen beschouwen, doen enkele bepalingen in het regeringsreglement vermoeden, dat de leden van de stedelijke regering te Doesburg allen de titel van burgemeester droegen. Volgens de "Tegenwoordigen Staat" telde de magistratuur toen negen leden.

De jaarlijkse keurdag was de 22^e februari (Petri ad Cathedram). Volgens de aantekeningen betreffende het stadsrecht in het oudste cartularium²⁶), dat omstreeks 1450 is aangelegd, geschiedde de keuze van de schepenen toen door vier keurlieden, die van te voren werden beëdigd, maar over hun eigen aanstelling zijn geen gegevens aangetroffen. Wel blijkt uit de door hen af te leggen eed, aan welke vereisten de mannen moesten voldoen, die door hen tot schepenen zouden worden gekozen, namelijk: "guede, recklicke"²⁷, onbesprokene mannen, burgeren tot Doisborch, die bynnen der stat hues ende hoff hebben, jair ende dach dair gewonet hebben, van gueden echte, van guiden rechte ende van guider famen, die alre beqweemsten trecht to fueren, die sy weten nae alle oerre bester bescheydentheyt, ende sunderlonge handediche dotslegeren nummermeer in den scependom offte raede toe kyesen". De leden van de magistratuur hadden twee jaar zitting, te weten het eerste jaar als schepenen en het daarop volgende als raad. Dit laatste wordt niet met zoveel woorden gezegd, maar blijkt uit de regeling voor de vervulling van door overlijden ontstane vacatures, hetgeen eveneens op de ordinaris keurdag geschiedde. Aangaande hen luidt namelijk het voorschrift: "Ende die scepenen, die gekaeren warden vuer die scepenen die gestorven zijn, die sollen eyn jair lanck dairnaest volgende scepenen wesen ende eyn jair lanck dairnaest volgende raedt wesen, gelykerwijs as die geweest solden hebben, die gestorven sijn".

Volgens het stadsrecht worden met de verschillende functies telkens twee schepenen belast en bij twee ervan geldt de bepaling, dat één van hen beiden zijn zal uit de oude en één uit de nieuwe schepenen. Dit waren degenen, die het richterampt (niet met het ampt van richter te verwarren) bekleedden en tot taak hadden te "waren, dat malck recht ende gericht geschie nae oer bester wytschaep", en verder de keurmeesters, aan wie de handhaving van de stedelijke keuren was opgedragen. In de eerstgenoemde twee moeten wij ongetwijfeld de schepenen zien, "die dat gerichte waeren" en worden genoemd in een thans nog slechts in afschrift bestaande privilegiebrief van 14 september 1372 (gedrukt bij Huygen, blz. 31. Vergelijk regestenlijst nr. 88). Volgens deze oorkonde zouden zij hun aanstelling van de hertog of diens ambtman ontvangen. Mochten deze laatsten in verzuim blijven, dan mochten de schepenen zelf de aanwijzing doen, totdat zij door de hertog of zijn ambtman zou geschieden. In de met de hier ongebruikelijke term ambtman aangeduide hertogelijke ambtenaar zullen wij de richter moeten zien.

Verder waren twee schepenen als burgemeesters en rentmeesters met het innen van de stedelijke inkomsten belast. Zij werden ter zijde gestaan door twee "mentsknaepen", hun functie bestond er in om de gelden "in der stat oirber ende behoff weder uth toe geven". Deze laatste twee functionarissen woonden ook de afhoring van de stadsrekening bij, hetgeen, gezien hun taak, niet onbegrijpelijk is. Omtrent hun benoeming bestaan geen gegevens en later komen zij niet meer voor. Onder de schepenen trof men verder twee timmermeesters aan, die met het toezicht op de stedelijke eigendommen belast waren, terwijl twee straatmeesters de schouw van de straten verrichtten. Twee schepenen vervulden het "segelerampt" en hadden de sleutels van de stadszegels in bewaring, d.w.z. natuurlijk van de kist of kast, waarin deze werden bewaard. Eindelijk waren twee schepenen als marktmeesters belast met het toezicht op de maten en gewichten en op de ter markt gebrachte levensmiddelen. Verschillende van deze functies zijn later op ambtenaren overgegaan. Na de Reformatie dienden de leden van de magistratuur uiteraard tot de Staatskerk te behoren, maar nog in een brief van 24 december 1611 / 3 januari 1612 (inv. nr. 168) achtte prins Maurits het noodzakelijk aan de stedelijke regering in te scherpen, dat bij het verzetten van de magistratuur

personen gekozen moesten worden, die goede en oprechte patriotten en de ware Gereformeerde Christelijke religie toegedaan waren.

De magistraat werd bijgestaan door een secretaris, die in het stadsrecht van circa 1450 “der stat scribever” genoemd wordt. Hij woonde de vergaderingen van de raad in de Raadskamer niet bij, tenzij hij uitdrukkelijk er toe mocht zijn uitgenodigd. Hij werd telkens voor een jaar aangesteld en hij moest, wanneer de burgemeesters hun rekening hadden afgelegd, zijn sleutels aan de schepenen overdragen. Hiermee zou hij dan tevens aftreden, tenzij de magistraat hem wegens trouwe dienst weer voor een jaar wilde continueren. Volledigheidshalve zij hier eindelijk nog het stadsbodeambt vermeld, dat volgens deze regeling eveneens telkens voor een jaar werd opgedragen. In de achttiende eeuw waren er volgens de “Tegenwoordigen Staat” twee secretarissen. Voor hen en voor de andere stedelijke ambtenaren stelde de magistraat instructies vast, die in het register van instructiën en commissiën (inv. nr. 427) ingeschreven werden.

Nadat de leden van de stedelijke regering en de secretarissen op de 22^e februari 1795 van hun posten ontslagen waren, trad een municipaliteit als stadsbestuur op. Op 3 februari 1798 verklaarde deze zich tot intermediair administratief bestuur, maar op 5 april 1798 werd dit college door het intermediair administratief bestuur van Gelderland ontbonden en een gemeentebestuur er voor in de plaats gesteld. Voor de ordening van het stadsarchief hebben deze veranderingen in de bestuursvorm niet tot wijziging geleid: het nieuwe college ging eenvoudig voort met de inschrijving van zijn besluiten in de bestaande resolutieboeken. Om deze reden zijn bij de huidige inventarisatie van het archief geen afscheidingen op de genoemde jaren aangebracht.

Naast de stadsregering stond ook te Doesburg een gezworen gemeente als vertegenwoordiging van de burgerij. Zie over deze instelling: Th. Ruys J.P.zn., De gezworene gemeente in Overijssel en Gelderland, naar aanleiding van art. 131 Gemeentewet, historisch toegelicht. Academisch proefschrift Utrecht 1873.

Te Doesburg bedroeg het aantal gemeenslieden 24, terwijl daarnaast nog 24 gecommiteerden van de burgerij en gilden bestonden. Van deze laatsten werden vier uit de burgerij aangewezen, vier uit het Kramersgilde en twee uit elk van de overige acht gilden, te weten het St. Jozeph- of Timmerliedengilde, het Bakkersgilde, het St. Severus- of Weversgilde, het St. Jacobs- of Kleermakersgilde, het St. Eloyen- of Smedengilde, het St. Crispijns- of Schoenmakersgilde, het Voerliedengilde en het St. Anthonis- of Schippersgilde. Jaarlijks op 31 mei werden zowel in de gezworen gemeente als bij de gecommiteerden de bestaande vacatures aangevuld. Hoewel de burgerij over het algemeen weinig zeggenschap in het stadsbestuur had, werden in verschillende steden toch nu en dan haar vertegenwoordigers door het stadsbestuur opgeroepen om in belangrijke aangelegenheden te worden gehoord. Het valt aan te nemen, dat dit ook te Doesburg is geschied, maar voor de middeleeuwen dient dit ten aanzien van deze stad nog te worden bestudeerd. In 1795 werd als vertegenwoordiging van de burgerij ingesteld een “Comité van Waakzaamheid of toeversigt”, bestaande uit zestien leden en een secretaris, dat tot 1798 in wezen is gebleven. Daar de gilden in 1795 hun politieke invloed verloren – zij zouden door de Staatsregeling van 1798 helemaal worden opgeheven – bepaalde het nieuwe regeringsreglement dat het Comité van Waakzaamheid uit en door de ingezetenen zou worden gekozen.

Het oudst bekende stadszegel, dat zich bevindt aan een charter van februari 1290 in het archief der graven van Vlaanderen²⁸, is afgebeeld in het Corpus sigillorum Neerlandicorum, nr. 582. Een zelfde zegel komt voor, maar tamelijk beschadigd, aan de verbondsbrief van de Gelderse steden van 1 december 1343 in het oud archief van Harderwijk. Het zegel bevat in een ruitsgewijs gearceerd veld met een punt of sterretje in elke ruit een naar (heraldisch) rechts gewende maansikkel²⁹, dus in de stand van het eerste kwartier. Het randschrift luidt: SIGILLVM DE DOSBORGH. Verder wordt een secreetzegel uit 1359 vermeld³⁰, dat een burcht met drie torens bevat, aan weerszijden vergezeld van een met de holle of binnenzijde naar de burcht gewende halve maan (lees: maansikkel). Zowel het latere stadszegel als ook het secreetzegel van de stad komen hiermee overeen. In het stedelijk archief en elders bevinden zich van beide verschillende exemplaren, die alle de burcht met de twee maansikkels vertonen. Het wapen van de tegenwoordige gemeente Doesburg is er ook aan ontleend. De beschrijving hiervan luidt aldus: In rood een gevoegd, geopend en van een valdeur voorzien

kasteel met drie torens van zilver, in de bovenste schildhoeken vergezeld van twee toegewende halve manen van goud.

De maansikkel is dus de oudste en voornaamste figuur in het stedelijk zegel. Het is echter minder duidelijk, wat de betekenis er van kan zijn. In een stadszegel van Antwerpen, waarvan één exemplaar uit 1250 bekend is³¹, zijn in de velden naast de toren van een in het zegel prijkende afbeelding van een versterkte stad links een zon en rechts een wassenaar geplaatst. De veronderstelling is uitgesproken³², dat deze zon en maan een symbolische betekenis zouden hebben, namelijk van vrijheid en eigenbestuur. In het stadszegel van Stavoren uit 1415 o.a. komt een schip voor, waarboven aan weerszijden een naar rechts gewende wassenaar en een zespuntige ster zijn geplaatst³³. Een aannemelijke verklaring is hiervoor nog niet gevonden.

Hoewel het oud archief van Doesburg zeldzaam volledig bewaard is, beter dan in menige andere gemeente, die over oude stedelijke archivalia beschikt, heeft het toch nooit die aandacht getrokken, die men, als men kennis neemt van de hierachter volgende inventaris, zou mogen verwachten. Ja, zelfs was de toestand tot aan de ordening en beschrijving van het archief door de schrijver eigenlijk zo, dat het merendeel van de inhoud volkomen onbekend was.

Naar alle waarschijnlijkheid werd het stedelijk archief vroeger op het stadhuis van Doesburg bewaard en de stad heeft het voorrecht gehad, dat, al zijn er herhaaldelijk branden geweest, de zetel van haar bestuur er nooit door is verwoest. Hoewel de berging vermoedelijk wel altijd vrij primitief zal zijn geweest, heeft dit aan de toestand, waarin het archief zich bevindt, over het algemeen weinig afgedaan. Beschadiging door vocht komt slechts sporadisch voor en dateert dan vermoedelijk grotendeels nog slechts uit de laatste jaren, voordat het ter inventarisatie naar Arnhem werd overgebracht, toen een gedeelte op de stadhuiszolder door een lekkage in het dak nogal van vocht te lijden had gehad.

Over de bewaring op het stadhuis weten wij slechts weinig af. Evenals elders was ook hier een stadskist, die voor de bewaring van de voornaamste stedelijke documenten zal hebben gediend. Dat de stadssecretaris het dagelijks beheer over het archief zal hebben gevoerd, ligt voor de hand. Op sommige stukken zijn aantekeningen aangetroffen van de hand van dr. Adam Huygen, de in de aanhef van deze inleiding al genoemde stedelijke geschiedschrijver, die als secretaris het stadsarchief beheerde. Op een ingekomen brief van 10 februari 1578 (inv. nr. 135) heeft de stadssecretaris Gerard van Bronckhorst (circa 1693 – 1715) in dorso geschreven: Dit zijn oude brieven van den yaere 1500 tot 1600.

Tot enige ordening heeft deze arbeid niet geleid. Dat het archief door historici geraadpleegd werd, blijkt uit een aantekening van de hand van mr. Gerard van Hasselt (1751 – 1825); charterbewaarder van Gelderland 1803 – 1810), dat een brief in zijn tijd al teveel beschadigd was om te kunnen worden ontcijferd (vergelijk regestenlijst nr. 36). Enkele later vervaardigde en nu nog in het archief berustende summiere inventarissen, eigenlijk meer lijsten van aanwezige archivalia, die bij een speciale gelegenheid zijn opgemaakt, hebben weinig of geen waarde. Zij beschrijven de stukken over het algemeen voetstoots en zonder enig systeem, zodat een moderne bewerker zich daardoor niet gebonden behoefde te voelen.

Toch heeft het stedelijk bestuur in de achttiende en in de negentiende eeuw wel een zekere belangstelling voor het archief getoond. Op 23 juli 1707 benoemde het een commissie uit zijn midden voor de inventarisering van een aantal ter secretarie aanwezige kisten met brieven en perkamenten, een arbeid, die waarschijnlijk in het zand is gelopen. Vele jaren later, op 12 juni 1754, nam men het besluit, dat de presidenten en secretarissen elke donderdagmiddag de stukken zouden komen nazien en inventariseren. Op 13 augustus 1768 werd de burgemeesters Leenhoff de Lespierre en Lindenberg verzocht om de kisten, waarvan geen sleutels gevonden werden en niemand de inhoud kende, na te zien. Hoewel volgens een resolutie van 30 oktober 1708 in één van deze met twee sloten voorziene kisten de stadsprivileges geborgen waren, bleek men zestig jaar later hiervan niet meer op de hoogte te zijn. Het is jammer, dat van deze arbeid blijkbaar slecht mondeling rapport is uitgebracht. Slechts van de werkzaamheden van 1754 bevindt zich een kort verslag in het archief (inv. nr. 416). Op 25 april en 20 juni 's middags om twee uur kwamen de presidentburgemeester Beumer en de secretaris Van Lamzweerde ter secretarie om de inhoud van een kist met charters te

bezien. Op de eerste dag beschreven zij twee charters (namelijk volgens de huidige inventaris nr. 393, regestenlijst nr. 6, en 394, regestenlijst nr. 393) en op de tweede dag drie charters (namelijk nr. 680, regestenlijst nr. 335 en 336; 397, regestenlijst nr. 229 en 393, regestenlijst nr. 39). Hiermee is het verslag ten einde: tot verdere arbeid zijn de heren blijkbaar niet gekomen!

Deze laatste gegevens zijn deels ontleend aan brieven van 4 juni en 12 oktober 1805, tot de magistraat gericht door mr. Johannes Gerardus Luyken³⁴, oorspronkelijk advocaat in Amsterdam, die, in 1796 tot lid van de Nationale vergadering gekozen, in 1797 voor een nieuwe benoeming bedankte en zich het volgende jaar in Doesburg vestigde. Hij heeft zich daar aan de bewerking van een uitvoerige en, gelijk bij gebruik gebleken is, zeer nauwkeurige index op de resolutieboeken van de magistraat gezet, een arbeid, waartoe hem op 7 februari 1804 op zijn verzoek toestemming werd verleend en die in 1805 voltooid was. Gelijk hij in een brief van 9 november 1805 meedeelt, had hij hiervoor uit enige oudere indices geput en deze gecombineerd en vervolgens aangevuld. Als blijk van waardering vereerde de magistraat hem op 21 december 1805 met het vrije gebruik van de door hem gepachte visserij in de gracht van Koepoort tot Meipoort na afloop van de op 22 februari eindigende pacht.

In de brief van 4 juni 1805, waarin Luyken de voltooiing van zijn index aan de magistraat meedeelde, bepleitte hij ook het eindelijk eens nazien en zoveel mogelijk inventariseren van “de zo lang in het duister gelegen hebbende charters en papieren”, die in drie kisten ter secretarie waren geborgen. Had hij zelf dit werk ter hand willen nemen? Tot uitvoering is het plan in elk geval niet gekomen, hoewel de magistraat in zijn genoemde resolutie van 21 december 1805 besloten had, dat twee heren aangewezen zouden worden voor het inventariseren van de gesloten kisten.

Aan de provinciale archivaris mr. Isaac Anne Nijhoff³⁵ is de rijkdom van het Doesburgse archief niet onbekend gebleven. In het nieuw archief van de gemeente bevindt zich een door hem vervaardigde en 18 januari 1832 gedateerde inventaris van charters en stukken (99 nummers en letters A – F), die hij waarschijnlijk ten behoeve van zijn Gedenkwaardigheden heeft opgemaakt. De stukken, die hij daar heeft gebruikt, betreffen echter voornamelijk de staatkundige geschiedenis van Gelderland en zelfs bij een oppervlakkige beschouwing van de hierna volgende inventaris zal het de gebruiker duidelijk zijn, dat dit archief ook andere geschiedbronnen in grote getale bevat. In 1854 heeft de adjunct-archivaris Paulus Nijhoff³⁶ met machtiging van Gedeputeerde Staten de regeling en beschrijving van het archief ter hand genomen en blijkens het door zijn vader, de provinciale archivaris, aan zijn superieuren uitgebrachte verslag was dit werk al in 1855 voltooid. Isaac Anne Nijhoff vestigde de aandacht er op, dat verschillende voor de geschiedenis belangrijke stukken in het archief waren gevonden, en hij sprak de hoop uit, dat het gemeentebestuur zou besluiten om de met veel zorg bewerkte inventaris te laten drukken. Geruime tijd later is het inderdaad hiertoe gekomen: in 1864 werd met de druk een begin gemaakt en in 1865 zag de inventaris het licht. Inmiddels was mr. Isaac Anne Nijhoff al overleden en door zijn zoon Paulus als provinciaal archivaris opgevolgd. Zoals in het Voorberigt meegedeeld wordt, heeft de vader van de auteur in 1861 een opstel gewijd aan het oud archief van Doesburg in de door hem geredigeerde en uitgegeven Bijdragen voor Vaderlandsche geschiedenis en Oudheidkunde³⁷. “De inventaris”, zo schrijft Nijhoff, “door den adjunct-archivaris overeenkomstig de tegenwoordige eischen der wetenschap met zorg bewerkt, geeft gelegenheid om kennis te nemen van hetgeen in die nalatenschap uit vroegere eeuwen, zoowel over den oorsprong en den aard van bestaande regten, als over den loop van voorbijgegane gebeurtenissen en haren invloed op de ontwikkeling van den toestand der maatschappij te leeren valt”. De inventaris is in drie afdelingen verdeeld, namelijk I. Oorkonden, welke betrekking hebben tot de geschiedenis, met name van de stad Doesburg;

II. Oorkonden, welke betrekking hebben op de geschiedenis van de kerk en de geestelijke gestichten te Doesburg;

III. Boeken.

Men mag aan Paulus Nijhoff de verdienste niet ontzeggen, dat hij de inhoud van het Doesburgse archief althans enigszins bekend heeft gemaakt, maar overigens is bij de bewerking van het archief door ondergetekende gebleken, dat zijn werk slordig en oppervlakkig is geweest. Gezien de korte tijd, die hij er aan heeft besteed, was dit laatste ook wel niet anders mogelijk. Vooral bij de charters

van de tweede afdeling, waar volgens het artikel in de Bijdragen³⁸ meer dan 480 perkamenten brieven beschreven zijn, heeft hij kennelijk slechts een keuze gedaan en het merendeel van de eigendomsbewijzen en rentebrieven uit de archieven van de geestelijke stichtingen onvermeld gelaten. Wel was, zoals ook uit de plaatsaanduiding in de inventaris blijkt, enigszins met de herkomst van de stukken rekening gehouden. De charters waren, deels opgerold, in kistjes en dozen opgeborgen, waarbij uit de opschriften bleek, aan welke instelling zij hadden toebehoord. De term “loket”, die hierbij wordt gebruikt, doet veronderstelling, dat de archivalia eerst in een of meer loketkasten geborgen werden. Het is eigenlijk overbodig te zeggen, dat deze toewijzingen herhaaldelijk onjuist bleken te zijn, een verwarring, die zowel vóór als na de inventarisatie van Nijhoff kan zijn geschied. De beschrijving van de delen was summier en zij staan in een vrij wonderlijke volgorde door elkaar. Het is nu eenmaal het noodlot van een chronologisch ingerichte archiefinventaris, dat de archivalia er niet behoorlijk tot hun recht komen. Ook de losse stukken waren uitermate beknopt door Nijhoff beschreven. Het heeft de schijn, dat hij hier eenvoudig een keus gedaan heeft uit hetgeen hem interesseerde of van belang scheen uit historisch oogpunt. Het merendeel was hierbij echter buiten beschouwing en buiten de inventaris gelaten. Het archief heeft nadien weinig aandacht getrokken en zeker niet die aandacht, die het verdiende. Wel werd het in de zeventiger jaren van de negentiende eeuw door een gemeentearchivaris beheerd, maar deze, dr. A. Romeyn, rector van het gymnasium, had de titel waarschijnlijk als eretitel ontvangen, nadat hij voor het gemeentebestuur onderzoek in het archief had gedaan³⁹. Van enige werkzaamheden in het door hem beheerde archief is niets gebleken, behalve dat hij er enkele brieven uit heeft gepubliceerd⁴⁰. Over de bewaring in het gemeentehuis viel niet te roemen. De zorgelijke toestand, waarin het niet-geïntariseerde gedeelte verkeerde, is beschreven door de rijksarchivaris mr. A. C. Bondam in zijn inspectieverslag van 1921, opgenomen in de Verslagen omtrent 's Rijks oude archieven, 1921, II, blz. 96. Deze wijst er op, dat de door Nijhoff in de eerste twee afdelingen van zijn inventaris beschreven archivalia nog (tamelijk) behoorlijk werden bewaard, maar dat die uit de derde afdeling, die bovendien zeer summier en oppervlakkig beschreven waren, eigenlijk op onvoldoende wijze waren geborgen. In kisten op de zolder van het stadhuis waren deze aan vervuiling en verwaarlozing blootgesteld. Het inspectieverslag van 1927, dat op niet geheel juiste inlichtingen van de toenmalige gemeentesecretaris afging, noemde deze voorstelling te pessimistisch, omdat het in de inventaris-Nijhoff beschreven gedeelte van het archief zich geheel in de kamer van de secretaris in afsluitbare kasten bevond. Inderdaad werd dit gedeelte, van de onveilige berging dan afgezien, met zorg beheerd, maar achteraf is gebleken, dat deze zich niet tot de op de zolder bewaarde archivalia uitstreckte, al dateerde de in het verslag van 1921 genoemde verliezen – in vroeger jaren waren verschillende stukken, die tot die archiefbescheiden behoorden, op publieke veilingen van particuliere boekerijen opgedoken en voor het Gelderse rijksarchief aangekocht – uit vroegere tijden. Toen aan ondergetekende in 1934 de inventarisatie van het Doesburgse archief werd opgedragen – de genoemde secretaris was inmiddels overleden – bleek, zoals het verslag van de Gelderse archiefinspectie over dat jaar zegt, op de zolder van het stadhuis een ware noodtoestand te heersen. De verwaarlozing, waarin dit gedeelte van het archief verkeerde, viel moeilijk goed te praten met een klacht over de toen voor de dienst inderdaad zeer onpraktische inrichting van het gemeentehuis. In de kisten, waarin Nijhoff deze archivalia geborgen had, waren vermoedelijk vele malen onbevoegden aan het snuffelen geweest en de stukken waren òf in steeds groter wordende verwarring teruggelegd òf over de zoldervloer blijven zwerven en daar met een grote hoeveelheid negentiende eeuwse drukwerken vermengd geraakt. Ook bleek een kist onder een lek in het niet beschoten dak te hebben gestaan, zodat verschillende stadsrekeningen uit het laatst van de zestiende eeuw en het begin van de zeventiende eeuw vrij ernstig door vocht waren beschadigd. Voordat het archief in het voorjaar van 1935 naar het Rijksarchiefdepot in Arnhem werd vervoerd, is het ter plaatse enigszins gereinigd en zijn de negentiende eeuwse drukwerken verwijderd. Naar aanleiding hiervan berichtte het inspectieverslag over 1935: “De rekeningen en andere deelen en de charters, tot dit archief behorende, zijn over 't algemeen goed bewaard en verzorgd, maar de losse stukken ... vormen een verwaarloosde papiermassa, die wij hier in negen kisten door elkaar geworpen bezorgd kregen”. Bij het globaal uitzoeken van deze stukken was het, zoals vroeger van een ander gemeentearchief is

gezegd: de meest heterogene paperassen rolden de onthutste onderzoeker tegemoet⁴¹. Wat de charterverzameling betreft, deze was, zoals boven gezegd, met meer zorg bewaard⁴² dan het gros van de losse stukken en delen, maar overigens heeft ook hierbij de inventarisatie veel meer tijd gekost dan eerder was verwacht. De collectie bleek namelijk heel wat groter te zijn dan de inventaris van Nijhoff deed vermoeden. Deze had, naar het schijnt, als criterium bij zijn arbeid aangenomen om alleen dat te beschrijven, wat hem merkwaardig of belangwekkend voorkwam, en de grote massa van eigendomsbewijzen en rentebrieven in de archieven van de liefdadige en voormalige geestelijke stichtingen had hij onbeschreven gelaten. Wel waren deze over het algemeen in hun onderling verband bewaard en in dozen geborgen naar hun herkomst.

Wat het onderzoek niet bepaald vergemakkelijkte, was, dat de meeste van deze eigendomsbewijzen en rentebrieven, zoals gezegd, in opgerolde vorm waren opgeborgen. Misschien was deze vorm van opbergen vroeger gebruikelijk, maar het is ook mogelijk, dat Nijhoff het heeft laten doen. Toevallig is aan ondergetekende namelijk gebleken, dat het oprollen van charters in 1829 tot de taak van de conciërge van de Kapittelarchieven in Utrecht behoorde, een arbeid overigens, die voor deze archieven later weer ongedaan is gemaakt, evenals het bij het onderhavige archief is geschied. Het gevolg van dit alles is, dat de bewerking van de huidige inventaris aanmerkelijk meer tijd heeft gekost dan Nijhoff ervoor nodig heeft gehad, maar ook, dat de omvang van beide inventarissen een groot verschil vertoont. Overigens is een volgens het oude chronologische systeem bewerkte inventaris niet te vergelijken met een inventaris, die naar moderne inzichten bewerkt is. Er moet hier nog op gewezen worden, dat Nijhoff bij zijn inventarisatie vermoedelijk soms dossiers gevormd heeft, die niet gehandhaafd konden blijven, omdat de stukken niet op dezelfde zaak betrekking hadden. Deze dossiers zijn dan uit elkaar gehaald. Belangrijk is dit over het algemeen niet. De gedrukte inventaris, waarin dergelijke zaken waren aangetekend, lag in het schrijfbureau op de werkkamer van ondergetekende in het rijksarchief in Arnhem en is daar verloren gegaan. Zodoende was er geen aanleiding meer tot het vervaardigen van een concordantie op de oude en de nieuwe inventaris. Gedurende de oorlogsjaren heeft ondergetekende zijn arbeid kunnen voortzetten en ten tijde van de invasie van Arnhem op 17 september 1944 was het werk merendeels voltooid. Een gelukkig toeval heeft gewild, dat op die gedenkwaardige zondag de werkkamer van de Provinciale chartermeester in het Rijksarchief te Arnhem was ontruimd, zodat er niet alleen geen enkel archiefstuk was achtergebleven, maar dat ook de fiches van inventaris en regestenlijst en de bij het werk verzamelde aantekeningen in het depot waren geborgen. Doordat dit alles behouden is gebleven, heeft het Doesburgse archief noch zijn inventaris schade geleden, terwijl anders door het uitbranden van het dienstgebouw niet slechts het bovengenoemde exemplaar van de inventaris-Nijhoff, maar het werk van vele jaren onherroepelijk verloren zou zijn gegaan. Wel zijn bij de beschieting van de stad gedurende de gevechten om de Rijnbrug ten tijde van de invasie en verder tijdens de bevrijding granaatscherven en –splinters in het depot terecht gekomen. Hierdoor zijn o.a. enige charters en een aantal stadsrekeningen beschadigd, maar in vergelijking met hetgeen had kunnen gebeuren, zinkt deze geringe schade geheel in het niet.

Bij de nieuwe inventarisatie is van oude ordeningen praktisch niets gebleken. Dat Adam Huygen en sommige van zijn opvolgers in het archief gewerkt hebben, bleek uit aantekeningen van hun hand, die op verschillende ingekomen brieven en enkele stedelijke rekeningen werden aangetroffen. Tot een bepaalde orde heeft die arbeid niet geleid. Dan kwam er een klein aantal stukken en charters te voorschijn, dat gemerkt was met een nummer in rode inkt naast een hoofdletter G als paraaf. Door middel van een brief in de thans verbrande correspondentie van het Rijksarchief te Arnhem uit 1878 kon worden uitgemaakt, dat deze paraaf afkomstig was van A. C. Th. Gevers Leuven (in de adel verheven 1883; weglating van de naam Leuven 1884), die van 1872 – 1879 burgemeester van Doesburg was⁴³. Het bleek, dat deze archivalia voetstoots beschreven waren, en de lijst had dan ook niet de minste praktische waarde. Bij de inventarisatie, die thans is voltooid, is over het algemeen de indeling gevolgd, zoals die tijdens de werkzaamheid van ondergetekende voor verschillende Gelderse stadsarchieven gebruikelijk is geworden. Het hier beschrevene vertoont alleen de merkwaardigheid, dat het veel omvangrijker is dan bij de meeste andere kleine Gelderse stadjes het geval is. Men heeft

in Doesburg, naar het schijnt, altijd behoefte gevoeld om veel te bewaren en daarbij komt dan nog de gunstige omstandigheid, dat het oud archief nooit door een stadhuisbrand is geteisterd. Het bepalen van de grens tussen oud en nieuw archief heeft altijd zekere bezwaren opgeleverd. In het Nederlands Archievenblad is er al herhaaldelijk op gewezen, dat de bepaling van art. 15 der Archiefwet 1918, welke het van vóór 1813 daterende deel van het gemeentearchief tot oud archief stempelt, onpraktisch is, omdat op dit tijdstip geen rationele scheiding in het archief tot stand kan worden gebracht. Het betoog luidde dan meestal, dat een scheiding veel beter bij de invoering van de Franse administratie kon worden gelegd, maar dat de grens tussen oud en nieuw archief naar latere tijd moest worden verschoven. Toen nu in het begin van 1944 de ordening van het nieuw archief, dat door enkele verhuizingen nogal in de war geraakt was, in opdracht van het gemeentebestuur ter hand genomen kon worden door drs. P. Scherft, die in het bezit was van het radicaal van wetenschappelijk archiefambtenaar der eerste klasse, en aan wie daarom met vertrouwen deze taak kon worden opgedragen, hebben wij in onderling overleg besloten, dat wij de scheiding tussen onze inventarissen bij het jaar 1810 zouden leggen. De Franse administratie immers sluit veel meer aan bij die van de organisatie van de gemeentebesturen in het vervolg van de negentiende eeuw dan bij die uit de tijd van de Bataafse Republiek. Door een gelijktijdige publicatie van beide inventarissen en een besluit van Burgemeester en Wethouders om ook een gedeelte van het archief na 1813 overeenkomstig art. 15 der Archiefwet tot oud archief en dus openbaar te verklaren kon worden voorkomen, dat de inhoud van het archief uit de zogenaamde Franse tijd voor onderzoekers niet onmiddellijk bekend zou zijn.

Over één punt moet hier ten laatste nog worden gesproken, namelijk de ruil van archiefstukken tussen de gemeente Doesburg en de Staat der Nederlanden, die in 1947 de thans tot stand gekomen inventarisatie heeft bekroond. Hierboven is reeds de uitlating in het inspectieverslag van 1921 vermeld, dat in de loop der jaren verschillende Doesburgse archivalia uit het gemeentearchief verdwaald waren geraakt en door schenking of aankoop voor het Rijksarchief in Gelderland verworven waren. Zij waren daar in de collecties Aanwinsten ondergebracht met de bedoeling ze te zijner tijd op de hun toekomende plaats terug te brengen. Zelfs in 1938 werd van een particulier nog een van het Grote Convent afkomstig register van ontvangsten en uitgaven over de jaren 1448 – 1451 ten geschenke ontvangen, dat direct bij het archief is gevoegd⁴⁴. Omgekeerd zijn bij het gemeentearchief stukken aangetroffen, die er niet thuis hoorden en waarvan de aanwezigheid daar niet kon worden verklaard. Verder berustten bij de gemeente nog de archieven van het Fraterhuis, het Arme Klerkenhuis en het Kleine Convent, instellingen, waarvan de bezittingen in 1600 onder bewind van Gedeputeerde Staten van het kwartier van Zutphen waren gekomen. In de noten bij de desbetreffende afdelingen van de inventaris wordt hierover uitvoeriger gesproken. Eindelijk had het gemeentebestuur nog enkele middeleeuwse handschriften en incunabelen onder zich, deels door Nijhoff aan het slot van zijn inventaris (blz. 130) beschreven, die, met uitzondering van één in 1637 gedrukt boek, waarschijnlijk afkomstig waren van één of meer kloosters in de stad, en dan met name van het Fraterhuis, waarvan de bibliotheek door de soldaten van Leicester in 1586 op de markt verbrand zouden zijn⁴⁵. Dat men na de Reformatie voor deze handschriften en incunabelen, die uit de tijd van het “Pausdom” afkomstig waren, geen belangstelling meer had, valt te begrijpen, al stellen wij in onze tijd het des te meer op prijs, dat zij bewaard zijn gebleven.

Met welke bedoeling echter heeft men de archieven van de drie bovengenoemde geestelijke instellingen ook na 1600 – eerder stonden zij onder beheer van de magistraat – bij de stad gelaten? Dat het archief van het Grote Convent daar blijven moest, valt te begrijpen, immers ook na 1600 heeft de stad de goederen van dit klooster, dat er het rijkste mee gezegend was, aan zich gehouden. Bij het beheer ervan waren althans de administratieve stukken onmisbaar. Dat ook de archivalia, die geen administratief belang hadden, maar meer het klooster als geestelijke instelling betroffen, bewaard zijn gebleven, mogen wij misschien aan de boven reeds vermelde Doesburgse behoudzucht, de weinige neiging tot opruimen toeschrijven. Met de archieven van Fraterhuis, Arme Klerkenhuis en Kleine Convent stond het echter anders: op deze hadden Gedeputeerde Staten van het Kwartier aanspraak behoren te maken. In hoeverre zijn dit ook werkelijk gedaan hebben, weten wij niet, omdat wij door het archief niet worden ingelicht, hoe de gang van zaken met betrekking tot de

geestelijke goederen is geweest. Schrijver dezes heeft bij het sorteren en beschrijven van het archief voortdurend zijn aandacht op deze aangelegenheid gevestigd gehouden, maar tevergeefs. Men kan daarom met evenveel recht beweren, dat Gedeputeerde Staten van het Kwartier deze archieven te Doesburg in depot hebben gelaten⁴⁶, als dat zij een fout hebben begaan door ze (en dit ten onrechte) niet over te nemen. Hoe het ook zij, het is zeker, dat de bedoelde archieven, archieftechnisch gezien, in het archief van genoemde Gedeputeerden als beheerders van de geestelijke goederen thuis hoorden en niet in het stadsarchief. De zaak is nu zo opgelost, dat de archieven van deze instellingen aan het Rijk in eigendom zijn overgegaan, maar daar zij voor de stedelijke geschiedenis van veel belang zijn, bevindt de beschrijving zich bij deze inventaris. Om aan te tonen, dat zij buiten verband tot het eigenlijke stadsarchief staan, is dit in een Aanhangsel en met afzonderlijke nummering geschied. Ook de handschriften en incunabelen zijn aan het Rijk overgedragen; deze zijn ondergebracht in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, waarvan de directeur deze collectie op prijs bleek te stellen. Aangezien verwacht mag worden, dat de middeleeuwse kloosterarchivalia het meest de belangstelling van de historici trekken zullen, heeft het gemeentebestuur er in toegestemd, dat de archivalia, die van de andere geestelijke instellingen enz. te Doesburg (Grote Convent, pastoor en vicarissen, vicarieën, broederschappen of gilden) afkomstig zijn, te Arnhem in het rijksarchief in Gelderland in bewaring zouden komen. De archieven van alle voormalige geestelijke instellingen te Doesburg rusten dus nu in het rijksarchief in Arnhem hetzij als rijkseigendom hetzij in bewaring. Hoewel het in het algemeen ongebruikelijk is om in archiefinventarissen op bepaalde archivalia in het bijzonder de aandacht te vestigen, mag hier bij wijze van uitzondering gewezen worden op de onder de vakgeleerden sinds lang bekende Kroniek van het Fraterhuis. Dit vroeger in particuliere handen berustende en uitermate belangrijke handschrift werd in 1906 door aankoop voor het Rijk verworven en kon nu gemakkelijk weer op zijn plaats worden gebracht, omdat het hele archief van het Fraterhuis nu aan het Rijk toebehoort.

Het overige deel van het archief staat onder beheer van de gemeentesecretaris en berust, behoudens de hieronder genoemde uitzondering, in de brandvrije archiefbewaarplaats in het gemeentehuis te Doesburg. Hoewel daarbij ook vroegmiddeleeuwse stukken behoren – zij komen vooral bij de Kerk en het Gasthuis voor – schenen die stukken toch niet van zo algemeen belang, dat er aanleiding kon zijn ze in Arnhem onder te brengen. De afdelingen betreffende de gestichten van weldadigheid worden bewaard in een afzonderlijke brandvrije bewaarplaats in het Gasthuis, die de commissie voor het beheer van die gestichten daar voor dit doel opzettelijk heeft laten bouwen. Zij zijn echter evenzeer voor onderzoekers toegankelijk als het overige deel van het oud archief en voor de raadpleging ervan kan men zich ook tot de gemeentesecretaris wenden.

Aan de inventaris zijn een lijst van kaarten en tekeningen, een regestenlijst van oorkonden, een lijst van brieven en een index van personen en zaken toegevoegd. Als einddatum voor de regesten- en brievenlijsten is het jaar 1543 gekozen, het jaar, waarin hertog Willem van Kleef bij het traktaat van Venlo afstand van de regering doen moest ten behoeve van Karel V en aan het bestaan van Gelderland als een zelfstandig staatje een einde kwam. Het aantal oorkonden en brieven breidt zich hierna te veel uit dan dat het mogelijk zou zijn om van deze alle de korte inhoud weer te geven, zelfs tot bijvoorbeeld 1578 toe.

Dr. A.J. van de Ven, 1950

De digitale inventaris

Deze digitale versie van de inventaris van A.J. van de Ven uit 1950, is gedetailleerder dan zijn papieren voorganger. Omdat veel series uit die inventaris ontoegankelijk bleken, zijn alle individuele nummers binnen een serie apart benoemd.

Daarnaast is er voor gekozen om (te) dikke dossiers te splitsen. Zodoende zijn er veel inventarisnummers bij gekomen waar een a, b, c etc. aan toegevoegd is.

De onderzoeker kan op deze wijze veel gerichter stukken aanvragen en raadplegen. Daarnaast is dit uiteraard ook beter voor de originelen.

Doesburg, mei 2014, A. Koster

¹ Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, IX, kolom 1266.

² Ingekomen brieven magistraat, inv. nr. 289. Zie over Cannegieter Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, VI, kolom 264.

³ Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, V, kolom 1066.

⁴ Bijdragen en Mededelingen Gelre, XLII (1939), blz. 192.

⁵ Nijhoff, Gedenkwaardigheden, VI, nr. 1421.

⁶ A. Carnoy, Origine des noms de lieux des environs de Bruxelles, blz. 112. Vergelijk ook Tijdschrift van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, 1937, blz. 619 noot 2.

⁷ Inv. nr. 401. Volgens getuigenverklaringen uit 1471 en 1489 in het archief van het Huis Bergh te 's-Heerenberg zou de IJssel oorspronkelijk niet langs de stad hebben gelopen en zou hij pas in latere tijd er langs zijn geleid (inv. nr. 4831. Regestenlijst nr. 997 en 1339. Zie ook Inleiding, blz. 129-130).

⁸ Dr. A.J. van de Ven, De scheepvaart op den Ouden IJssel. Bijdragen en Mededelingen Gelre, XLIV (1941), blz. 1.

⁹ Sloet, Oorkondenboek Gelre en Zutphen, nr. 518. Oorkondenboek Sticht Utrecht, nr. 784.

¹⁰ F. Ketner, De oudste oorkonden van het klooster Bethlehem bij Doetinchem (1932), blz. 63.

¹¹ Sloet, nr. 558. Oorkondenboek Sticht Utrecht, nr. 842.

¹² R.R. Post, Eigenkerken en bisschoppelijk gezag in het diocees Utrecht tot de XIIIe eeuw, hoofdstuk V en blz. 171.

¹³ B.H. Slicher van Bath, Mensch en land in de Middeleeuwen. I. Mensch en gemeenschap, blz. 13.

¹⁴ B.H. Slicher van Bath, Mensch en land in de Middeleeuwen. I. Mensch en gemeenschap, blz. 16.

¹⁵ Inv. nr. 393. Regestenlijst nr. 6. Gedrukt: Sloet, nr. 598.

¹⁶ Sloet, nr. 546.

¹⁷ Nijhoff, Gedenkwaardigheden, I, nr. 143. Dit charter berust in het hertogelijk archief.

¹⁸ Inv. nr. 398. Regestenlijst nr. 2. Gedrukt: Sloet, nr. 529.

¹⁹ Inv. nr. 393. Regestenlijst nr. 39. Deze brief is gedrukt bij Huygen, blz. 24 met verkeerd jaartal: 1340.

²⁰ Sloet, nr. 575, 1 en 2.

²¹ Ketner, a. w., blz. 85.

²² Regestenlijst nr. 432.

²³ Een dossier dienaangaande bevindt zich in het archief van de Gelderse Rekenkamer inv. nr. 1659. De dading berust in het stadsarchief inv. nr. 426.

²⁴ Inv. nr. 419.

²⁵ Blz. 378.

²⁶ Inv. nr. 413.

²⁷ Rechtschappen.

²⁸ Deze oorkonde, waarbij Reinald I en zijn vrouw Margaretha van Vlaanderen de inkomsten van hun landen aan graaf Guy van Vlaanderen verpandden, is in de Inventaire analytique des chartes des comtes de Flandre nr. 550 ten onrechte naar de Paasstijl gedateerd.

²⁹ De in het Corpus sigillorum gebruikte term wassenaar is niet zo geschikt, omdat deze heraldische figuur meer gestileerd is en anders in het schild wordt geplaatst.

³⁰ Nijhoff, Gedenkwaardigheden II, blz. 8 noot 1^e kolom. Dit zelfde zegel komt voor aan de verbondsbrief van 1343 in het hertogelijk archief. Nijhoff's mededeling hierover is onjuist.

³¹ Afgebeeld bij L.J.M. Philippen, De vorming van het oud-Antwerpsch stadszegel (1928), blz. 25.

³² T.a.p. blz. 26.

³³ Afbeelding bij P.A. de Lange, Noordhollandsche gemeentezegels. nr. 4-5: Amsterdam, blz. 26 en door mr. A. Teltling in De vrije Fries, II. Zie ook Eekhoff, Friesche oudheden, blz. 37 en plaat 15, nr. 13.

³⁴ Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, VIII, kolom 1082.

³⁵ Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, II, kolom 1009.

³⁶ Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, II, kolom 1011.

³⁷ Nieuwe Reeks, II, blz. 103.

³⁸ T.a.p. blz. 108.

³⁹ Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, X, kolom 831. Dr. Romeyn was in functie van 6 april 1878 tot 5 augustus 1880.

⁴⁰ A. Romeyn, Vier brieven van Robert Graaf van Leycester, naar de oorspronkelijke stukken in het gemeentearchief van Doesborgh. Doesborgh, 1880. Niet in den handel.

⁴¹ Dr. K. Heeringa, Het oud-archief der gemeente Schiedam (1908), blz. II.

⁴² Bij verschillende stedelijke privilegiebrieven en andere charters wordt door Nijhoff nog een zegel vermeld, dat nu niet meer aanwezig is.

⁴³ Uit een opmerking, door pastoor J. H. Hofman gemaakt in Archief Aartsbisdom Utrecht, deel 29 (1903), blz. 396 noot, zou men kunnen afleiden, dat deze burgemeester of wellicht zijn voorganger mr. F. J. W. baron van Pallandt van Barlham niet gemakkelijk aan onderzoekers toegang verleende.

⁴⁴ Inspectieverslag 1938.

⁴⁵ Huygen, blz. 10.

⁴⁶ Dit vermeldt het inspectieverslag over 1921. Verslagen omtrent 's Rijks oude archieven, 1921, blz. 96.